

Major Ing. Antonín Sameš:

Stálé či polní opevnění?

První operace ve válce se vedou podle operačního plánu vrchního velitele armád, pečlivě připraveného již v míru. Aby mohly být zahájeny včas a k tomu je nejenom třeba zmobilisovati co nejrychleji veškeré síly a prostředky, nýbrž i zajistiti nástupový prostor každé armády. Toto zajištění může býti provedeno jen poměrně malým počtem jednotek, snad s neúplnými početními stavy a ne zcela vybavenými všemi prostředky. Některé státy si zabezpečují klidný průběh mobilisace a nástupové prostory stálým opevněním, položeným podél státních hranic a vybudovaným již v míru. V jiných státech nemají armády této výhody a jsou nuceny zesílit obranu v tomto období válečných operací polním opevněním, jehož hlavním doplňkem je ničení.

Otázka stálého opevnění je řešena v evropských státech po světové válce různým způsobem právě vzhledem na zabezpečení státu v době mobilisace. Přes to, že by se zdálo, že není u nás nyní aktuální, není bez významu, a proto buď mi dovoleno srovnati význam stálého a polního opevnění v počátečních válečných operacích.

Hlavními znaky polního opevnění jsou improvisace a provisorium, neboť většinou bývá budováno v dotyku s nepřítelem (nebo dotyk hrozí) a jeho úloha je dočasná. Z toho plyne, že jsme vždy omezeni jak při rozhodování, tak v čase a prostředcích. Je sice pravda, že v počátcích válečných operací je obrana připravena již v míru, na př. obranná postavení jsou vybrána a prostudována a prostředky zajištěny, avšak tato příprava nestačí, nebo omezení časové zůstává, nehledě k tomu, že i prostředků nemůžeme užiti v libovolném množství, jak bychom si přáli a potřebovali. Naproti tomu stálé opevnění je vybudováno již v míru po nejpečlivějším studiu obranného území nejlepšími odborníky a na počátku války se jen zesílí, a to hlavně v prostorech mezi jednotlivými pevnostkami. Nemá tedy chyb, s nimiž se setkáváme v polním opevnění, které vyplývají především z nedostatku času k studiu postavení a nutně vedou k opravám, k nimž se neradi odhodláváme.

O lidské práci tvrdí národohospodáři, že je statkem, který nelze shromažďovati do zásoby. Tento názor můžeme opravit, pokud jde o stálé opevnění, neboť do něho akumulujeme práci v době míru, kterou bychom nemohli jiným způsobem zajistiti pro obranu státu. Provádění polního opevnění naopak ubírá ve válce jednak armádě bojovníky, zmenšujíc tím její aktivnost, jednak ubírá státu civilní pracovníky, jichž by bylo možno použiti k jiným pracím stejně významným.

Proti těmto nesporným výhodám stálého opevnění bylo by možno namítnouti, že stárne, kdežto polní opevnění se vždy zřizuje podle okamžité potřeby. Mnozí odpůrci pevností totiž namítají, že pevnosti bude použito třeba teprve až 50 i více let po jejím postavení a že se tu dobu zlepši útočné prostředky takovou měrou, že se pevnost kdysi nedobytná zhroutí pod několika ranami těžkého dělostřelectva nebo jiné zbraně.

Toto tvrzení není však správné, neboť nelze tvrditi, že se pevnosti stavějí jen pro okamžitou potřebu v době, kdy jsme svědky stálého pokroku válečné techniky.

I obavy, že by byl vynalezen nějaký epochální ničivý prostředek, nějaké paprsky, které by zničily všechno na značnou vzdálenost, jsou zbytečné, neboť moderní vynálezy takového rázu se nerodí najednou, nýbrž po dlouhých studiích, pokusech a neustálém zdokonalování. Takové převahy v prostředcích může dosáhnouti jen civilisovaná armáda v koloniích a nikoli v Evropě, kde technické prostředky všech armád jsou téměř na stejné výši. Mimoto, jak víme, ani za světové války často nemohla některá z bojujících armád plně využiti překvapení z nově vynalezeného bojového prostředku (na př. boj plynem, ale tanky vyjímaje), poněvadž vynález buď nezůstal utajen, nebo pro dlouho trvající přípravy nemohlo ho býti použito hromadně, nebo nebylo vhodně úspěchu využito, nebo obránce nejenže v krátké době vynalezl obranný prostředek, ale začal používat vynálezu samého.

Rychlý pád některých pevností na počátku války (Liège, Namur, Anvers, Maubeuge, Novogeorgievsk) způsobil, že stálé opevnění bylo považováno za přežití, a teprve po zkušenostech u Verdunu bylo nutno tento názor opravit. Verdunská opevnění byla konstruována rozumně tak, aby odolávala se značnou mírou bezpečnosti dělostřelectva ráže 27 cm, a ačkoli během války byla postřelována ráží mnohem větší i 42 cm (v to), přece jich nebylo dobyt, nebyla ani tak zničena, aby se nedala hájit. Pád belgických pevností má mnoho příčin, které bylo možno odstranit; z nich jistě na předním místě byla nedostatečná odolnost těchto opevnění, stavených dosti lehkomyšlně a bez předvídaní. Konečně nutno přiznati, že i když je pevnost dobyt, přece splní částečně své poslání; útočník je zeslaben a zpožděn a jeho manévry je pokažen.

V polním opevnění se užívá ponejvíce materiálu snadno zpracovatelného, nalezeného v postavení nebo blízko něho, aby byla snížena jako doprava ze zápolí na nejnižší míru. Ke konci války mělo sice polní opevnění na západní frontě ráz polostálý pro čtyřletou skoro stagnaci. Avšak to byl zjev výjimečný a nelze se domnívati, že by se tato forma mohla státi universálním opevněním, které by nahradilo i opevnění stálé. Poněvadž se nejodolnějších hmot, betonu a železa, může v poli užívati jen zřídka, bude polní opevnění s technického hlediska vždy značně zranitelné a tedy i málo odolné. Při stavbě pevností lze však užiti nejlepšího materiálu, a lze jej odborně a hospodárně zpracovati a tím lze zajistiti naprostou bezpečnost proti všem útočným prostředkům.

Námítka, že stálé opevnění může býti prozrazeno již v době míru, je sice vážná, není však rozhodující. I když nepřítel má jisté znalosti o pevnosti, nemůže jich plně využiti, neboť pevnosti nemají slabin. Hlavní závada polního opevnění však je, že není téměř chráněno proti leteckému pozorování a že je v něm patrná každá činnost. Naproti tomu moderní pevnosti splývají s terénem, nemají žádný nebo mají jen nepatrný obrys a jsou bezvadně zastřeny.

Čím dokonalejší opevnění, tím více potřebuje útočník dělostřelectva, zvláště těžkého, aby je zničil. Tak na př. na pověstnou francouzskou pevnůstku Douaumont padlo kromě jiných střel nejméně 120.000 granátů německých i francouzských, z nichž byly aspoň 2000 ráže větší než 27 cm, a ačkoli byla silně poškozena, přece byla způsobilá k obraně. Polní opevnění pro svou zranitelnost může býti snadno útočníkem proraženo a část postavení ztracena. Vnikne-li útočník na povrch pevnosti, nestane se ještě pánem, jsou-li její aktivní složky v činnosti, a může býti

snadno smeten. Tak se na př. dostali Němci 2./6. 1915 na povrch pevnůstky Vaux, a přece ji nedobyli. Pevnost může se bránit se všech stran i zezadu, může být i delší dobu izolována, aniž padne.

Náklady na stále opevnění jsou jistě značné, avšak jsou rentabilní, neboť snižují výdaje za války; můžeme je srovnati s výdaji na mobilizační zásoby. Má-li stát pásmo pevností, ušetří netoliko sil, času a prostředků, nýbrž i vydání za materiál nebo suroviny nezbytné k polnímu opevnění, které musí platit zlatem v neutrální cizině. Francie v letech 1871—1914 vydala za opevnění svých severovýchodních hranic 400 milionů franků a po zkušenostech ze světové války, jistě velmi kriticky posouzených, nelituje ani nyní miliardových vydání na nová opevnění.

Boje o stále opevnění vyčerpávají síly útočníka, který musí být ve značné převaze, a velmi ho zdržují v postupu. Proto Němci, kteří si roku 1914 přáli rychlého rozhodnutí ve Francii, raději porušili belgickou neutralitu (způsobili však tím vstup Anglie do války, což nepředpokládali), než aby se pokusili prorazit opevněnou čaru Verdun—Toul—Epinal—Belfort. Z toho je zřejmo, že opevnění může také působit na počáteční válečné operace nepřímo, již svou existencí, aniž užito jeho síly.

V moderní válce je snaha přenést bojiště na nepřátelské území nebo aspoň vydati nepříteli co nejmenší část území vlastního. Zvláště krajiny bohaté průmyslem nebo zemědělstvím nemají padnouti do rukou nepříteli. Tato snaha je odůvodněna tím, že dnešní války jsou válkami celých národů, a to nutně vyžaduje, aby bylo bojem nedotčeno celé území státu se všemi zdroji, které zásobují armádu a jejichž ztráta je jejím zeslabením. Státy lidnaté a malé rozlohy pocítují ztrátu vlastního území byť i dočasnou mnohem citelněji než státy velké (Rusko), které ani nemusí být ztrátou části území nijak dotčeny.

Další snahou v moderní válce je dáti polní armádě co nejvíce sil, aby nabyla převahy a mohla zvítěziti. Tyto požadavky mohou být splněny, jen jsou-li hranice státu zajištěny pásmem pevností, třebas nesouvislým, které však ve válce může být snadno zesíleno, aby se vytvořila souvislá obranná přehrada.

Bez stálého opevnění nutno vždy počítati se ztrátou území více nebo méně citelnou. Ztrácené území může být ponecháno nepříteli jen úplně proto, aby mu nepadlo do rukou nic, co by mu mohlo usnadnit postup; tedy hromadné ničení všeho důležitého. Nestáčí ničit zdroje a objekty na komunikacích, nýbrž je třeba provádět ničení tak, jak to dělali Němci při ústupu r. 1917, kteří nenechali Francouzům nic, co by jim mohlo být na prospěch, ani jeden trám, pilíř anebo sloupec, ba ani základy pilířů. Silnice a železnice byly přerušeny ohromnými nálevkami, železnice skoro zmizely, aspoň jejich svršek. Ludendorff chtěl Francouze ochromiti v postupu a proto dal srovnati se zemí vše, co bylo v pásmu hlubokém 12 km před posicí Siegfriedovou, tak, aby byl na dlouhou dobu znemožněn každý útok.

Za rychlého ústupu je však nemožné úplně zničit komunikace, neboť je ustupující vojsko potřebuje takřka do posledního okamžiku, hlavně pro odsun raněných. Úplné ničení, aby bylo účinné, má být provedeno na široké frontě a vyžaduje týdny i měsíce práce, ohromného množství trhavín, pracovníků a dopravních prostředků, tedy spíše stabilizační fronty.

Podle naší „Zatímní ženijní příručky“, která nikterak neplýtvá materiálem a denními výkony, je na př. třeba k zničení silničního tělesa trháním pomocí štoly 400 kg ekrasitu a 40 dvv a pomocí studny 1000 kg ekrasitu a 30 dvv.*) Při tom přerušení silnice nálevkou není příliš účinné, neboť poškozené místo může býti snadno opraveno. Avšak nejsou-li na silnici mosty, nemůžeme ji obvykle přerušiti jinak než nálevkou. Nebudeme tudíž daleko od skutečnosti, odhadneme-li potřebu trhavin a pracovníků nutných k zničení komunikací v lidnatém kraji na 0,5 t ekrasitu a 50 dvv na 1 km² území. K tomu ještě přistoupí potřeba k zničení různých zdrojů, které nesmějí padnouti nepříteli do rukou nepoškozené a jsou zvláště v průmyslových krajích velmi četné a docházíme k závažným číslům.

Provádění a řízení ničení je i podle dobrého plánu značně obtížné, neboť je obvykle nedostatek specialistů (ženistů) a často nižší velitelé (poddůstojníci) dostávají úkoly, které by jim za jiných okolností nemohly býti svěřeny a štáby vyšších jednotek jsou v neustálé permanenci, aby ničení postupovalo podle plánu a situace.

Má-li býti ničení účinné, je nejen nutno prováděti je hromadně, nýbrž je ještě třeba zničené objekty postřelovati, aby nepřítel nemohl je snadno opravit nebo postaviti objekty náhradní. Na počátku války ze neustálé fronty mohly by to býti hlavně menší pohyblivé oddíly hned za pásmem ničení, jejichž úkolem bude znepokojovati dělovou palbou nepřátelské předvoje a ženijní útvary opravující komunikace nebo může býti za týmž účelem užito bombardovacího letectva. Kromě toho je vždy účelné položit kolem zničeného objektu několik kontaktních min, aby zvýšeny ztráty nepřítele a ztíženy rekonstrukční práce.

Vezmeme-li po těchto úvahách podrobnou mapu kteréhokoliv území střední lidnatosti a provedeme-li hrubý odhad ceny objektů, které by měly býti zničeny v pásmu asi 20 km širokém a přičteme-li opět zhruba určené náklady, které si jich ničení vyžádá, musíme přijíti k závěru, že řešení ochrany státních hranic bez stálého opevnění je nebezpečné a že může býti zhoubnější a značně dražší než pásmo moderních pevností. Je sice pravda, že i při stálém opevnění budeme musit některé objekty také ničiti, avšak nikdy nepůjdeme do takové hloubky jako při opevnění polním, takže způsobené škody budou vždy poměrně malé.

Hodnotu každého opevnění můžeme tedy měřiti podle toho, jaké síly je potřebí k jeho obsazení, kolik času získá obránce a jaké ztráty způsobí útočníku. Polní opevnění vyžaduje silné osádky, má malou odolnost a velmi mnoho slabých míst, a proto může býti snadno proraženo. Tato nevýhoda se jeví závažnější v choulostivém stadiu válečných operací, t. j. na počátku války. Nenadállost vypovědění války, účinnost útočných prostředků, jejich pohyblivost, rychlost přepravy vojsk a ničivý účinek nových vynálezů dovolují čím dále tím méně improvizovati v mobilisaci. Práce mobilisační mají býti sníženy na nejmenší míru. Těmto požadavkům vyhovuje jen stálé opevnění, neboť chrání armádu proti náhodám v mobilisaci, šetří jejich sílu a zabezpečuje státní území.

*) „dvv.“ označen výkon vycvičeného pracovníka za den.